

УДК 327(437.1/.2)

Андрій Савчук

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НА ШЛЯХУ ДО МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (1993-2004 РР.)

Стаття висвітлює особливості приєднання Чеської Республіки до Європейського Союзу та НАТО. Проведено аналіз внутрішньополітичних процесів у країні, що мали безпосередній вплив на євроінтеграційний курс Чеської Республіки. Досліджено головні проблемні питання європейської та євроатлантичної інтеграції Чеської Республіки. Подається короткий аналіз основних політичних та економічних викликів, які стояли на шляху вступу Чехії до ЄС. Акцентується увага на складності і неоднозначності процесу адаптації законодавства і економіки країн ЦСЄ до стандартів Євросоюзу.

Ключові слова: Чеська Республіка, зовнішня політика, європейська інтеграція, ЄС, НАТО, Словачька Республіка.

Однією із закономірностей світового розвитку є розгортання інтеграційних процесів, які посилюються на зламі тисячоліть, поєднуючись одночасно з дезінтеграційними тенденціями. Значним є вплив міжнародних інтеграційних процесів на функціонування не лише регіональних міжнародних систем і становлення нового міжнародного порядку, а й окремих суспільств та держав, їхньої внутрішньої політики, на щоденне життя людей. Міжнародна інтеграція характеризується процесами об'єднання держав і народів для спільного розв'язання проблем та реалізації спільних цілей, супроводжується посиленням взаємозалежності між ними аж до злиття в єдине ціле, виникненням спільних інститутів та правових норм, що забезпечують функціональну ефективність. Основними мотивами інтеграційних взаємодій у сучасному світі є прагнення забезпечити добробут, безпеку та стабільність розвитку суспільства [3].

Ці процеси є особливо актуальними сьогодні для України. Тому важливим є досвід зовнішньої політики Чеської Республіки (ЧР) на шляху до світової інтеграції (1993-2004 рр.). Актуальність дослідження визначається сучасними інтеграційними орієнтирами України, необхідністю узагальнення досвіду міждержавного співробітництва України з ЧР у різних його напрямках та формах з метою поглиблення двосторонніх відносин із урахуванням нинішнього зовнішньополітичного курсу України. Для України, яка означила для себе пріоритетним курс на європейську та (з огляду на неоголошену війну з Росією) світову інтеграцію, досвід ЧР, є на часі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській науці немає окремого ґрунтовного дослідження, присвяченого зовнішній політиці Чехії. Певні напрацювання тут мають радянські вчені [4]. Аналіз джерельної бази порушеної проблеми засвідчує увагу сучасних науковців до питання векторів сучасної зовнішньої політики Чехії [2; 5; 6], а також історичній ретроспективі цього питання [9]. Цікаво, що Чехія, зокрема і її зовнішня політика, є предметом досліджень науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (ПНУ) [14-16], а також відзначаємо той факт, що ПНУ має певний досвід співпраці із ЧР у ділянці розвитку науки, стажування аспірантів (Наталія Криворучко, 2014 р.), укладання двосторонніх угод про співпрацю між університетами (Карловий університет, 2012 р.) тощо.

Мета статті – означити провідні вектори зовнішньополітичної діяльності Чеської Республіки щодо її інтеграції до ЄС та НАТО задля виокремлення продуктивного досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Чеська Республіка, що виникла внаслідок розпаду чехословацької федерації 1993 р. та стала на шлях європейської та світової інтеграції, сьогодні є повноправним загальновизнаним суб'єктом міжнародних відносин. Упродовж одинадцятирічного незалежного існування держава досягла помітних успіхів з багатьох визначальних напрямів зовнішньої політики.

Позаяк порушена в нашому дослідженні тема є багатоаспектною і доволі об'ємною, з огляду на обмежені межі статті розглянемо основні вектори зовнішньої політики Чеської Республіки крізь призму України. У контексті реалізації головного – європейського вибору України – насамперед вивчення досвіду співпраці Чеської Республіки і Словацької Республіки (СР) є актуальне і винятково важливе з науково-теоретичного і практичного погляду. Аргументуємо нашу тезу низкою положень: ідеться передовсім про те, що чесько-словацькі відносини після їх відокремлення 1993 р. – це приклад формування цивілізованого існування двох близьких (споріднених), проте незалежних суверенних держав, яскравий взірець безконфліктного існування ЧР та СР.

Україна, використавши досвід Чехії на шляху до інтеграції в європейський та світовий простір, має запозичити найбільш позитивні моменти зовнішньополітичної діяльності Чехії. Зокрема чітко й однозначно прагнення ЧС, проголошення ключовим напрямом зовнішньої політики курс на «повернення до Європи» та інтеграцію до євроатлантичних структур.

Важливе місце у зовнішньополітичній діяльності ЧР приділяється питанню двостороннього співробітництва із сусідніми країнами, зокрема Словаччиною, Німеччиною, Австрією, Польщею. Унаслідок діалогу в 1997-1999 рр. було розв'язано суперечливі питання стосовно демаркації та демілітаризації державних кодонів, а також розподілу колишнього спільного федеративного майна.

Повчальним для нас, українців, є чехо-словацькі стосунки – яскравий приклад продуманого і цілеспрямованого формування тісних безконфліктних відносин між двома незалежними країнами – у минулому членами єдиної федеративної держави. Найголовнішою залишається необхідність вивчення практики новітнього чехо-словацького міждержавного співробітництва в контексті реалізації сучасної стратегії європейської інтеграції України. Науковці, політики називають цей феномен «розлученням по-чехословацькому», під яким розуміють цивілізовані, мирні процеси, що, окрім іншого, ґрунтуються на абсолютних (вічних) цінностях і міжнародних нормах, що призвело до того, що усамостійнення ЧР і СР відбулося без єдиної краплі крові, понад те, уже на самих початках цих процесів було раз і назавжди погоджено найскладніший, на нашу думку, поділ федерального майна Чехією та Словаччиною за пропорцією 2:1, тобто за співвідношенням чисельності населення республік (Чехія – близько 10 млн. осіб; Словаччина – близько 5 млн. осіб) [1, с. 83].

Імпонує також і те, як Чехія та Словаччина спільно діяли на шляху до свого подальшого існування з-поміж європейського та світового співтовариства [13]. Річ у тім, що вони спільно узгоджували будь-які превентивні дипломатичні кроки для визнання не тільки своєї незалежності, а й відтак координували свою діяльність у царині зовнішньої політики. Успішність цих кроків очевидні: винятково важлива роль ЧР у структурах ЄС і НАТО і ділянці лобіювання інтересів Словаччини, залучення до її підтримки Польщі та Угорщини. З весни 2004 року Словаччина є членом НАТО.

Приклад такої партнерської допомоги, за логікою, мав би простежуватися у відносинах між Україною та Росією. Однак замість таких цивілізованих стосунків, які продемонстрували всьому світу ЧР та СР, бачимо участь Росії у ескалації конфлікту на Сході України, загарбання Криму та вторгнення та терени нашої держави. Російське керівництво будь-які кроки української сторони на зближення з ЄС чи НАТО сприймає агресивно.

Аналіз зовнішньополітичної діяльності ЧР уможлиблює виокремлення ще одного важливого уроку не тільки для України, а й для країн- членів СНД. Погоджуємося з думкою науковця В. Андрейко про те, що «за темпами і глибиною системних постсоціалістичних перетворень країни СНД значно відстали від центральноєвропейських країн» [1, с. 84]. На наш погляд, чи найбільшою причиною цих процесів стала деформація демократії в окремих країнах і взагалі невеликі досягнення у формуванні громадянського суспільства, унаслідок цього, до прикладу в Білорусі, Росії, утвердилися авторитарні режими, понад те, нинішній диктаторський режим В. Путіна – свідчення посилення прагнення до геополітичного домінування на пострадянському просторі.

Процес формування нових стосунків ЧР з колишніми історичними суперниками – Німеччиною та Австрією – супроводжувався появою численних суперечностей. Ідеться насамперед про закиди з боку Австрії щодо протиправності повоєнних декретів президента Е. Бенеша стосовно депортації судейських німців, які компактно проживали на теренах Чехії, а також реституції їх майна. Тоді з країни було насильницьки виселено близько 2,5 млн. етнічних німців [17]. Чеська дипломатія, однак, настійливо відкидала ці звинувачення. Останніми роками чеська сторона відчуває новий натиск австрійських екологічних активістів, котрий посилюється після введення в дію Темелінської АЕС неподалік від кордону з Австрією [7].

19 січня 1993 року Чехія стала членом ООН. Чеська дипломатія прагнула вступу країни до НАТО. На Мадридському саміті НАТО 1997 року запрошення нарешті було отримано. Ратифікаційний період інтеграції в НАТО завершився в березні 1997 р., коли Чехію прийняли до альянсу. Нині ЧР як повноправний член світового співтовариства бере активну участь у роботі близько 60 міжнародних організацій [7, с. 323]. Членство в НАТО уможлиблює гарантію, що в період до 2015 р. загрози військової агресії проти ЧР не буде. Метою розбудови ЧР у 2010-2015 рр. є забезпечення повної інтеграції щодо військових структур НАТО [5; 11; 12]. Чехія першою серед посткомуністичних держав стала членом ЄОЕС [5, с. 23].

Утім, чи не найбільшим здобутки ЧР у ділянці зовнішньої політики стала її успішна інтеграція до Євросоюзу. Це був доволі тривалий і складний процес, однак, зважаючи на послідовну політику уряду М. Земана, початок XXI сторіччя ознаменувався успішним завершенням процесу євроінтеграції ЧР: церемонія підписання Угоди про вступ ЧР до ЄС відбулася в Афінах 16 квітня 2003 р., а в травні 2004 р. на зміну статусу «активних спостерігачів» для держав, що її підписала, прийшов статус повноправних членів Європейського Союзу [7, с. 325]. Упродовж свого прагнення до європейської інтеграції ЧР пережила «законодавчий бум»: лише 2000 року парламент країни ухвалив понад 500 законів та інших правових документів, гармонізованих європейськими стандартами. 15-16 червня 2003 р. на загальнонаціональному референдумі за приєднання країни до ЄС висловилися 77,3% громадян ЧР, що взяли участь у голосуванні [8]. Розв'язання поставлених завдань чеською дипломатією супроводжувалося певними коливаннями. Новий зовнішньополітичний курс потребував значних компромісів, пошуку шляхів до полагодження всіх суперечливих з європейськими стандартами моментів, понад те,

виявився пролонгованим участі. Експерти стверджують, що «повернення до Європи» змусило чехів піти на неабиякі жертви та самообмеження» [8, с. 92].

Утім, динамічно і послідовно рухаючись шляхом європейської та світової інтеграції, ЧР невдовзі стала повноправним загальноновизнаним суб'єктом міжнародних відносин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Чехія, що виникла внаслідок розпаду чехословацької федерації (1993 р.), одразу стала на шлях європейської та світової інтеграції. Нині ЧР є повноправним загальноновизнаним суб'єктом міжнародних відносин. Концептуальними засадами її зовнішньої політики є створення умов для безпеки, стабільності й добробуту власної держави та всіх її громадян, а також надання допомоги міжнародному співтовариству у створенні мирного, безпечного демократичного суспільства. Відповідно Україна, використавши досвід ЧР, має запозичити найбільш позитивні моменти її зовнішньополітичної діяльності Чехії. Зокрема, чітке і однозначне прагнення ЧС, проголошення ключовим напрямом зовнішньої політики курс на «повернення до Європи» та інтеграцію до євроатлантичних структур. Подальшого висвітлення потребує дослідження співпраці ЧР з країнами європейської співдружності, її участь у провідних євроатлантичних економічних, політичних, оборонних структурах, продовження взаємовигідних контактів з посткомуністичними країнами Центральноєвропейського регіону.

1. Андрейко В.І. Чесько-словацьке міжнародне співробітництво в контексті євроінтеграції до ЄС: досвід для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К., 2011. Вип. 100. Ч.1. С.82-89.
2. Башта Л. Євроінтеграційний шлях Чехії: успіхи та труднощі. *Економічний часопис*. – XXI. 2008. № 5-6. С.8-13.
3. Білоус О. Євроатлантична інтеграція України: проблеми та перспективи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Білоус, І.Доцяк, В.Климчук. Івано-Франківськ, 2007. 108 с.
4. Внешняя политика ЧССР / Под ред. С.И. Колесник. М. : Прогресс, 1981. 239 с.
5. Кіцила Л. Концептуальні засади трансформації зовнішньої політики Чеської Республіки в умовах інтеграції з євроатлантичними структурами (1990-2004). *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин*. Львів, 2006. №18. С.20-26.
6. Кіцила Л. Чеська Республіка на шляху інтеграції до Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин*. Львів, 2004. №12. С.53-58.
7. Мотрук С. Головні напрями зовнішньої політики Чеської Республіки на рубежі ХХ-ХХІ ст. *Україна дипломатична*. К., 2007. Вип. 8. С.316-326.
8. Мотрук С. Чехія на шляху євроінтеграції *Історичний журнал*. 208. №6. С.90-91.
9. Нагорняк М. М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика [Текст] / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Логос, 2009. 367 с.
10. Петерс І.А. Внешняя политика Чехословакии (1945-1960) К., 1976. 216 с.
11. Полівода К.І. Особливості європейської інтеграції Чеської республіки в галузі оборони і безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* К., 2011. Вип. 99. Ч.2. С.66-72.
12. Санжаревський О. Військовий аспект співробітництва Чеської Республіки і НАТО в 1994-1997. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин*. Львів, 2001. №5. С.31-35.
13. Статівка А. Чехія-Словаччина: нова якість двосторонніх відносин. *Політика і час*. 2006. №3. С.3-9.
14. Федорчак П. С. Розвиток економіки Чехословаччини між Першою та Другою світовими війнами. Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. Чернівці, 2000. С. 212–217.

15. Федорчак П. С. Чехословацька Республіка на рубежі 20-х рр. XX ст.: передумови створення та політичний розвиток *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2001. № 5–6. С. 262–267.

16. Федорчак П. С. Чесько-словацькі міжнаціональні відносини в державотворчих процесах XX століття. Проблеми інтеграції науково-освітнього, інтелектуального потенціалу в державотворчому процесі. Тернопіль ; Севастополь ; Стамбул, 2007. С. 369–375.

17. Чугуєвська М. Німецьке питання в чеській політиці XX ст. *Університет*. 2009. №3. С.119-124.

18. Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150) URL: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties>.

References

1. Andreiko V.I. (2011) Chesko-slovatske mizhнародne spivrobitnytstvo v konteksti yevrointehratsii do YeS: dosvid dlia Ukrainy. (Czech-Slovak international cooperation in the context of European integration into the EU: experience for Ukraine) Aktualni problemy mizhнародnykh vidnosyn. K.. Vyp. 100. Ch.1. S.82-89. [in Ukrainian]

2. Bashta L. (2008) Yevrointehratsiyni shliakh Chekhii: uspikhy ta trudnoshchi. (The European integration path of the Czech Republic: successes and difficulties) Ekonomichnyi chasopys. XXI. № 5-6. S.8-13. [in Ukrainian]

3. Bilous O. (2007) Yevroatlantychna intehratsiia Ukrainy: problemy ta perspektyvy. (Euro-Atlantic integration of Ukraine: problems and prospects.) Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv / O. Bilous, I.Dotsiak, V.Klymonchuk. Ivano-Frankivsk. 108 s. [in Ukrainian]

4. Vneshniaiaia polytyka ChSSR (Foreign policy of Czechoslovakia) / Pod red. S.Y. Kolesnyk. M. : Prohress, 1981. 239 s. [in Russian]

5. Kitsyla L. (2006) Kontseptualni zasady transformatsii zovnishnoi polityky Cheskoï Respubliky v umovakh intehratsii z yevroatlantychnymy strukturamy (1990-2004) (Conceptual bases of transformation of foreign policy of the Czech Republic in the conditions of integration with Euro-Atlantic structures (1990-2004).). Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii mizhнародnykh vidnosyn. Lviv. №18. S.20-26. [in Ukrainian]

6. Kitsyla L. (2004) Cheska Respublika na shliakhu intehratsii do Yevropeiskoho Soiuzu. (The Czech Republic on the path to integration into the European Union) Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii mizhнародnykh vidnosyn. Lviv. №12. S.53-58. [in Ukrainian]

7. Motruk S. (2007) Holovni napriamy zovnishnoi polityky Cheskoï Respubliky na rubezhi XX-XXI st. (The main directions of foreign policy of the Czech Republic at the turn of the XX-XXI centuries.) Ukraina dyplomatychna. K., 2007. Vyp. 8. S.316-326. [in Ukrainian]

8. Motruk S. (2008) Chekhiiia na shliakhu yevrointehratsii. Istorychnyi zhurnal. №6. S.90-91.

9. Nahorniak M. M. (2009) Natsionalno-derzhavnytska kontseptsiia Tomasha Masaryka (Tomasz Masaryk's national-state concept)[Tekst] / M. M. Nahorniak ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. K. : Lohos. 367 s. [in Ukrainian]

10. Peters Y.A. (1976) Vneshniaiaia polytyka Chekhoslovakyyy (1945-1960). (Foreign policy of Czechoslovakia (1945-1960)) K..216 s. [in Ukrainian]

11. Polivoda K.I. (2011) Osoblyvosti yevropeiskoi intehratsii Cheskoï respubliky v haluzi oborony i bezpeky. (Features of the European Integration of the Czech Republic in defense and security) Aktualni problemy mizhнародnykh vidnosyn K. Vyp. 99. Ch.2. S.66-72. [in Ukrainian]

12. Sanzharevskiy O. (2001) Viiskovy aspekt spivrobitnytstva Cheskoï Respubliky i NATO v 1994-1997. (Military aspect of cooperation between the Czech Republic and NATO in 1994-1997.) Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii mizhнародnykh vidnosyn. Lviv. №5. S.31-35. [in Ukrainian]

13. Statyvka A. (2006) Chekhiiia-Slovachchyna: nova yakist dvostoronnykh vidnosyn (Czech Republic-Slovakia: a new quality of bilateral relations). Polityka i chas. №3. S.3-9. [in Ukrainian]

14. Fedorchak P. S. (2000) Rozvytok ekonomiky Chekhoslovachchyny mizh Pershoiu ta Druhoiu svitovymy viinamy. (The Czechoslovak Republic at the turn of the 1920s: preconditions for

creation and political development) Persha svitova viina: istorychni doli narodiv Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy. Chernivtsi. S. 212–217. [in Ukrainian]

15. Fedorchak P. S. (2001) Chekhoslovatska Respublika na rubezhi 20-kh rr. XX st.: peredumovy stvorennia ta politychni rozvytok. (Czech-Slovak interethnic relations in the state-building processes of the twentieth century.) Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys. № 5–6. S. 262–267. [in Ukrainian]

16. Fedorchak P. S. (2007) Chesko-slovatski mizhnatsionalni vidnosyny v derzhavotvorchykh protsesakh XX stolittia. (Czech-Slovak interethnic relations in the state-building processes of the twentieth century) Problemy intehratsii naukovo-osvitnoho, intelektualnoho potentsialu v derzhavotvorchomu protsesi. Ternopil ; Sevastopol ; Stambul. S. 369–375. [in Ukrainian]

17. Chuhuievska M. (2009) Nimetske pytannia v cheskiej politytsi XX st. (The German question in the Czech politics of the twentieth century) Universytet. №3. S.119-124. [in Ukrainian]

18. Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150) URL: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties>.

Savchuk Andrii. The main vectors of foreign policy of the Czech Republic on the road of international integration (1993-2004)

The article highlights the accession of the Czech Republic to the European Union. The analysis of internal political processes in the country, which had a direct impact on the course of European integration of the Czech Republic, is conducted. The main burning aspects of the European integration of the Czech Republic are determined in the given article. Short overview of the decisive political and economic challenges that influenced Czech Republic entrance to the EU is examined. It is also stressed on the complexity and ambivalence of adaptation process of the economy and laws of the Central and Eastern European countries to the European Union standards.

Key words: *Czech Republic, foreign policy, European integration, EU, NATO, Slovak Republic.*